

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Факультет психології
Кафедра соціальної психології
Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
Військовий інститут

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ НАПН УКРАЇНИ

ВІЙСЬКОВА ПСИХОЛОГІЯ У ВИМІРАХ ВІЙНИ І МИРУ: ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
IX Міжнародної науково-практичної конференції

25-26 жовтня 2024 року

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Факультет психології
Кафедра соціальної психології
Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
Військовий інститут**

**ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ НАПН УКРАЇНИ**

DOI: <https://doi.org/10.59647/978-617-520-952-3/1>

**ВІЙСЬКОВА ПСИХОЛОГІЯ
У ВИМІРАХ ВІЙНИ І МИРУ:
ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ**

**Матеріали
IX Міжнародної науково-практичної конференції**

25-26 жовтня 2024 року

Київ 2024

УДК 159.98:355](082)

В53

DOI: <https://doi.org/10.59647/978-617-520-952-3/1>

*Рекомендовано до друку вченою радою факультету психології
КНУ імені Тараса Шевченка
(протокол засідання №4 від 28.10.24р.)*

Рецензенти:

Литвиненко О. Д. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної та клінічної психології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова

Сердюк Л. З. – доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології особистості ім. П. Р. Чамати Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Редакційна колегія: Данилюк І. В. – чл.-кор. НАПН України, доктор психологічних наук, професор; Траверсе Т. М., доктор психологічних наук, професор; Коваленко А. Б., доктор психологічних наук, професорка; Рогаль Н. І., кандидат психологічних наук, доцент; Романова Ю. В. кандидат психологічних наук, доцент

Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи, 25-26 жовтня 2024 р. : Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. І.В. Данилюка, Т.М. Траверсе. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. – 370 с. Online-видання.

ISBN 978-617-520-952-3

Збірник містить матеріали учасників IX Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» з теоретико-методологічних та практичних проблем психологічної підготовки військових фахівців, питань психологічної реабілітації потерпілих осіб та проблеми громадської активності у воєнний час.

Матеріали подаються в авторській редакції.

© КНУ імені Тараса Шевченка, 2024

ЗМІСТ

Вітальне слово Пащенко С. Ю.	13
Ангельська В.Ю., Гуменюк Н.І., Ордатій Н.М. ВТРАТА БЕЗ КІНЦЯ: ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ НЕВИЗНАЧЕНОГО ГОРЯ.....	17
Байдарова О.О., Клименко О.Б. ГРУПИ ПІДТРИМКИ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЖІНОК ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	21
Бегаль Я.М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ СИМПТОМІВ ПТСР У ПОРАНЕНИХ ТА ІНВАЛІДІВ ВІЙНИ	24
Березовська Л.І. ПРОЯВ БОЙОВОГО СТРЕСУ У ВІЙСЬКОВИХ.....	27
Блінов О.А. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СІМЕЙНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ.....	29
Блозва П.І. СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ ВІЙСЬКОВИМИ СТРУКТУРАМИ ТА МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ	32
Бовдрич О.М. СОЦІАЛЬНА РОБОТА У ВІЙСЬКАХ	36
Богущ Д.О. ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ З ПТСР В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ ТА КОЗАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ	38
Бондар Ж. А., Рогаль Н. І., Синельников Р. Ю. ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ ТА В УКРАЇНІ	42
Борисова О.О. ФЛЕШБЕКИ ПРИ ПТСР ЯК ПОРУШЕННЯ В РОБОТІ СИСТЕМИ ПАМ'ЯТІ.....	46

Таким чином, сімейна психологічна допомога військовослужбовцям має актуальне значення і комплексний вигляд, її виконання пропонується на основі системного підходу.

Список використаних джерел

1. Блінов О. А. Бойова психічна травма : монографія. К. : Талком, 2019. 700 с.
2. Функції та специфіка роботи практичного психолога : навч. посібник / О. А. Блінов, П. П. Криворучко, В. М. Марченко. К. : КиМУ, 2009. 462 с.
3. Блінов О. А. Особливості структури психологічної роботи у Збройних силах. Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. 36. наук. праць. Чернівці «Рута», 2007. Вип. 327. С. 18–23.

Блозва Павло Ігорович,

кандидат психологічних наук, викладач
кафедри психології розвитку та консультування
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2494-9750>

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ ВІЙСЬКОВИМИ СТРУКТУРАМИ ТА МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ

Характеризуючи джерела становлення цивілізованого суспільства, Алексіс де Токвіль зазначає одним із таких є мистецтво об'єднання громадян і воно повинно удосконалюватися у взаємодії зі зростанням рівності умов їх співіснування [1]. Ці спостереження за становленням молодшої демократії 200 років тому, дозволяють зрозуміти важливість співпраці об'єднань людей в державі для ефективності суспільства загалом. В час повномасштабного вторгнення аналіз співпраці військових структур та місцевих громад, на нашу думку, постає надзвичайно важливою метою для психологічного дослідження.

Ми визначаємо поняття соціального капіталу як психологічного ресурсу як «соціально-психологічні можливості соціального мікросередовища, використовуючи які особистість може досягати власних цілей, а також сприяти реалізації цілей групи, до якої вона належить» [2, с. 67]. В його структурі ми виділили п'ять компонентів: ефективність соціальної взаємодії, ідентифікація з групою, соціальна згуртованість, міжособова довіра, готовність до взаємодопомоги [2, с. 67]. Спробуємо розглянути як ці структурні компоненти можуть проявлятися в складних соціальних ситуаціях.

Соціальний капітал сприяє залученню громади, посилює участь та діалог. Наприклад, у контексті роботи громадської поліції («community oriented policing») соціальний капітал має важливе значення для забезпечення ефективної комунікації між правоохоронними органами та громадою [3, с. 201]. Дж. С. Коулман визначає соціальний капітал як сукупність ресурсів, які мають спільні риси: вони складаються з різних елементів соціальної структури та сприяють діям як окремих осіб, так і груп всередині цієї структури. Він послуговується поняттям «інформаційний потенціал», цей потенціал реалізується через соціальні взаємини шляхом обміну ресурсами, якими володіє соціальна організація. Вчений вказує на важливість соціального капіталу у формуванні соціальних норм: він не тільки посилює певну поведінку, але і обмежує іншу, некоректну, в даній соціальній групі [4, с. 104]. Можна припустити, що при використанні соціального капіталу як психологічного ресурсу, можна досягнути ефективного поширення інформації, яка має критичне значення для стабільності соціуму загалом та військових структур зокрема. На нашу думку, тут постає важливим відкритість військових структур до ідеї поширення інформації серед громад, розширення каналів комунікації та діалогу.

Соціальна згуртованість, інший ключовий аспект соціального капіталу, має важливе значення для посередництва конфліктів та побудови ефективної співпраці. На прикладі таких країн, як Камбоджа та Руанда, можна простежити як здатність громад працювати разом та вирішувати конфлікти була пов'язана зі соціальною згуртованістю [5, с. 282]. Автори послуговуються інформацією із дослідження [6, с. 227], де описують ситуацію

відсутності такої згуртованості: вона виникає внаслідок поганих стосунків громади з урядом (зв'язуючий соціальний капітал) або поляризації між людьми всередині соціальної групи (стягуючий соціальний капітал) та між спільнотами (зв'язуючий соціальний капітал). Таким чином, соціальна згуртованість є вирішальною проміжною ланкою, що поєднує соціальний капітал і потенційний розвиток конфлікту в громаді між її соціальними структурами. Чим більше стягуючих і зв'язуючих зв'язків, які формують соціальний капітал між соціальними стратами, тим більша ймовірність того, що суспільство є згуртованим і, отже, володіє механізмами, необхідними для посередництва або управління конфліктом, перш ніж він перетвориться на насильство. Вірне і протилежне: чим слабша соціальна згуртованість, тим слабші канали соціалізації (джерело формування цінностей) і соціального контролю (механізми відповідності соціальним нормам). Таким чином, слабка суспільна згуртованість збільшує ризик соціальної дезорганізації, фрагментації та відчуження, що потенційно може виражатися у швидкому розвитку конфліктних ситуацій у суспільстві [5, с. 283]. Ці результати підтверджують нашу попередню думку про важливість відкритості обох соціальних структур, військових та громад, до взаємодії і пошуку спільних моделей взаємодії та управління.

Перехід до адаптивних та спільних моделей управління підкреслює важливість соціального капіталу в управлінні складними соціальними та іншими системами. Наприклад, у Непалі ініціативи громадського лісового господарства продемонстрували, як спільні активності можуть змінити динаміку соціального капіталу, що призвело до покращення взаємодії та вирішення конфліктів [7]. Важливим також видається вказати на інші наявні дослідження в управлінні спільним [8]. На нашу думку, це стане надзвичайно доцільним – використання можливостей таких моделей у взаємодії між військовими структурами та громадами, особливо в питаннях створення пунктів постійної дислокації тощо дозволить уникнути конфліктів та поглибити довіру між двома соціальними групами.

Розгляд концепції соціального капіталу неможливо уявити без згадки довіри як складової частини цього складного соціально-психологічного феномену. Довіра, як частина

соціального капіталу, сприяє відкритій комунікації та зменшує ризики співпраці, дозволяючи обом сторонам («особа-група», «особа-особа», «група-група») працювати над спільними цілями. Стягуючий соціальний капітал асоціюється з конкретною довірою до соціальних груп, тоді як зв'язуючий соціальний капітал асоціюється з узагальненою довірою між соціальними групами [9, с. 11]. Зважаючи на низький рівень довіри до соціальних інститутів держави і при цьому високий рівень довіри до Збройних Сил [10], для досягнення ефективнішої співпраці між військовими структурами та місцевими громадами видається доцільнішим працювати над довірою щодо конкретної активності між групами та розвивати горизонтальні зв'язки, які краще проявляються у вищеписаних дослідженнях.

Як висновок можна сказати, що використання військовими структурами та громадами наявного між ними психологічного ресурсу соціального капіталу (та подальше його формування) дозволить гарантувати ефективну взаємодію в різних сферах. Водночас варто стежити, щоб побудова довіри та співпраці була спільною активністю.

Список використаних джерел

1. de Tocqueville, A. (2015). *Democracy in America-Vol. I. and II.* Read Books Ltd.
2. Блозва, П. (2016). *Чинники становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу особистості.* Психологія і особистість, 2(2), 65-78.
3. Pino, N.W. (2001), *Community policing and social capital.* Policing: An International Journal, Vol. 24 No. 2, pp. 200-215
4. Coleman, J. S. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital.* American Journal of Sociology, 94(1), S95-S120
5. Colletta NJ, Cullen ML. *Social capital and social cohesion: case studies from Cambodia and Rwanda.* In: Grootaert C, van Bastelaer T, eds. *The Role of Social Capital in Development: An Empirical Assessment.* Cambridge University Press; 2002:279-309.
6. Capital, W. I. S. (2000). *Social capital: implications for development theory, research, and policy.* The World Bank Research Observer, 15(2), 225-49.
7. McDougall, C., & Banjade, M. R. (2015). *Social capital, conflict, and adaptive collaborative governance: exploring the dialectic.* Ecology and Society, 20(1).

8. Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: the evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press, Cambridge, UK.

9. Davis, J. B. (2014). *Social capital and social identity: Trust and conflict*. In *Social capital and economics* (pp. 98-112). Routledge

10. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024р.). (2024, 7 лютого). <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r>

Бовдрич Оксана Миколаївна,
Національний університет оборони України, слухач штатний
(м. Київ, Україна)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА У ВІЙСЬКАХ

Військова служба є одним із найсильніших стресогенних факторів, що призводить до розвитку широкого спектра психологічних проблем у військовослужбовців. Чисельні дослідження підтверджують високу поширеність посттравматичного стресового розладу, депресії та інших психічних розладів серед ветеранів. Незважаючи на значні досягнення у військовій медицині, питання психологічного здоров'я військовослужбовців залишається актуальним.

Соціальна робота в армії є потужним інструментом для запобігання та подолання цих проблем, забезпечуючи всебічну підтримку військовослужбовців та їхніх сімей.

Соціальна робота у Збройних Силах України за умов повномасштабної війни виконує стратегічну функцію, забезпечуючи не лише соціальний захист військовослужбовців, але й сприяючи збереженню боєздатності армії через соціальний супровід. Важливою частиною цього процесу є поєднання матеріального забезпечення та соціального супроводу, які реалізуються через надання комплексу соціальних послуг військовослужбовцям та їхнім родинам.

1. *Соціальна адаптація військовослужбовців та їхніх сімей.* З початком повномасштабної війни, питання адаптації військових